

УДК 316.3:004

Жаворонкова Г. В., Чигасова Н. М.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Становлення інформаційного суспільства неможливо без розвитку інформаційних технологій. Саме рівень інформаційного і технологічного розвитку сьогодні став одним з вирішальних чинників забезпечення конкурентоспроможності країни на глобальному ринку. Природні ресурси і індустріальна економіка самі по собі вже не можуть забезпечити стійкий розвиток держави. Сьогодні світова галузь інформаційних і телекомунікаційних технологій – одна з самих швидкозрослих галузей світової економіки. Саме інформаційний сектор сам по собі став локомотивом економічного розвитку багатьох країн. Такі країни, як Корея, Китай, Індія, Ізраїль, за рахунок підтримки і стимулювання виробництва у сфері ІКТ змогли зробити якісний прорив в своєму розвитку. Широке впровадження ІКТ у всіх галузях економіки дозволило цим країнам добитися значного зниження витрат при одночасному зростанні продуктивності праці. Розвиток електронного бізнесу дозволяє підприємствам оперативніше реагувати на зміни кон'юнктури ринку. Забезпечення широкого розповсюдження ІКТ дало можливість значно поліпшити якість освіти і медичної допомоги, створити додаткові можливості для розвитку людського капіталу. Інформаційні технології широко використовуються для підвищення ефективності державного управління і якості державних послуг, що надаються [1].

Проблемами розвитку інформаційного суспільства займаються такі українські вчені, як Гавловський В., Гальчинський А., Калюжний Р. Серед російських вчених можна відокремити праці Іноземцева В. Л., Артомонова Г. Т. та ін. Закордонними дослідниками розвитку інформаційного суспільства є Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Е. Тоффлер, М. Кастельс, Ю. Хаяші, І. Масуда та інші.

Феномен виникнення інформаційного суспільства тісно пов'язаний з комплексним і органічним розвитком людини, створенням умов для його духовного і розумового збагачення, нарощуванням людського капіталу. В той же час інформаційне суспільство є основою розвитку соціальною, економічною, гуманітарною, культурною і інших сфер суспільного життя, в першу чергу на користь громадян, підвищення їх добробуту і зростання ефективності економіки. Такий підхід не може обмежуватися рамками окремої держави або групи країн, оскільки за своєю суттю інформаційне суспільство є глобальним явищем. Таким чином, глобальною є його місія. У Україні, як і в інших молодих в інформаційному плані країнах світу, виникають і ще довго виникатимуть питання про існування, перевагу і проблеми інформаційного суспільства. Впродовж останніх десяти років лідери розвинених країн, нарешті усвідомили потенціал впровадження ІКТ в різні сфери життя. Як результат, вони істотно переглянули національні пріоритети і плани соціально-економічної трансформації суспільства, у тому числі в частині, яка стосується поліпшення рівня життя громадян. В той же час країни, які до цих пір не переорієнтовувалися на широке впровадження ІКТ, залишаються на узбіччі глобальних процесів [2].

Метою статті є освітлення питання тенденції та перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні та світі.

Найбільш розвинені країни світу наприкінці ХХ сторіччя поставили собі за мету прискорений перехід до нового етапу розвитку людства – інформаційного суспільства [3]. Інформаційне суспільство дозволяє найбільш ефективно і в стислі терміни:

– підвищити національну конкурентоспроможність за рахунок розвитку людського потенціалу, насамперед у високоінтелектуальних сферах праці;

– підвищити якість життя громадян за рахунок економічного зростання, надання рівного якісного доступу до інформації, освіти, послуг закладів охорони здоров'я та адміністративних послуг органів державної влади і місцевого самоврядування, створення нових робочих місць і розширення можливостей щодо працевлаштування населення, підвищення соціального захисту вразливих верств населення (зокрема, людей, що потребують соціальної допомоги та реабілітації) завдяки широкому використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);

– сприяти становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Інформаційне суспільство суттєво змінює традиційні уявлення про працю, освіту, культуру, спілкування, соціально-політичне життя. Сьогодні якнайшвидше впровадження тих або інших рис інформаційного суспільства в теперішню суспільно-економічну систему – головне завдання політичних і професійних еліт розвинених країн. При цьому нагальною проблемою стає так званий «цифровий розрив» (інформаційна нерівність) – розрив у можливостях і способі життя як між державами, що будують інформаційне суспільство, так і між громадянами цих держав. Передові країни світу мають затверджені на офіційному рівні національні стратегії побудови інформаційного суспільства.

Основним чинником [4] впливу на процеси інформатизації та розвитку інформаційного суспільства в світі та в Україні у 2008 та першій половині 2009 років була і залишається фінансово-економічна криза, яка охопила усі сфери життєдіяльності суспільства та держави. Результати цього впливу неоднозначно оцінюються вченими та спеціалістами. Дехто з них вважає кризу позитивним явищем, яке дозволяє оптимізувати структуру, налагодити господарчі механізми, привести у відповідність попит з пропозиціями, стимулювати інвестиційно-інноваційні процеси, прискорити впровадження новітніх інноваційно-комунікаційних технологій тощо. Опоненти навпаки вказують на непомірні втрати в економіці країни, суттєве підвищення соціальної та політичної напруги, зростання безробіття, зниження життєвого рівня, погіршення криміногенної обстановки, підвищення рівня загроз в різних складових національної безпеки і т. ін. В будь-якому випадку це явище повинно бути максимально враховано при формуванні та реалізації державної політики інформатизації та розвитку інформаційного суспільства з особливостями його прояву в Україні. Досвід провідних країн світу, наприклад, США показує, що одним з шляхів зменшення негативних наслідків фінансової кризи є здійснення відповідної інвестиційно-інноваційної політики у сфері інформатизації та розвитку інформаційного суспільства. Європейський Союз в межах Сьомої рамкової програми проголошує розвиток інформаційного суспільства як ключовий напрямок виходу з фінансової кризи.

Розвиток інформаційного суспільства неможливо без нормативно-правової основи. Так, в Україні згідно Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та розпорядженням Кабінету Міністрів України визначені основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства [5, 6].

Становлення інформаційного суспільства в Україні супроводжується рядом проблем, серед яких можна виділяти:

- недосконалість нормативно-правової бази інформаційного суспільства в Україні;
- повільність розвитку електронного урядування (е-урядування);
- недосконалість системи стандартів для сфери ІКТ;

- відсутність єдиного Глосарія ІКТ (термінів та їх значень) при розробці нормативно-правової бази;
- низький рівень комп'ютерної грамотності населення. Відсутність державних стандартів комп'ютерної грамотності (або компетентності);
- невідповідність професійної освіти та підвищення кваліфікації у сфері ІКТ;
- низький рівень доступу населення до телефонного зв'язку, низькі темпи запровадження цифрових технологій зв'язку;
- недостатність коштів Державного бюджету для реалізації програм розвитку інформаційного суспільства;
- відсутність інституціональних інструментів реалізації державної політики щодо побудови інформаційного суспільства в Україні;
- недостатній рівень використання персональних комп'ютерів громадянами;
- недостатній рівень розвитку індустрії ІКТ в Україні для вирішення системних задач розвитку інформаційного суспільства;
- високі ставки оподаткування на операції з об'єктами інтелектуальної власності інші.

Для розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення був виданий Закон України Про Національну програму інформатизації [7], який визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації. Для удосконалення системи управління сферою інформатизації та розвитку інформаційного суспільства у 2008 році був створено Державний комітет інформатизації України [8], головними завданнями якого є:

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері інформатизації та ефективного використання і захисту національних інформаційних ресурсів;
- розроблення та здійснення заходів щодо розвитку і вдосконалення інфраструктури інформатизації, системи національних інформаційних ресурсів та інформаційних послуг, підвищення їх якості та доступності;
- координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади з виконання загальнодержавних програм та проектів інформатизації, надання юридичним і фізичним особам послуг з використанням електронних засобів;
- формування Національної програми інформатизації та забезпечення її виконання;
- сприяння розвитку підприємництва на конкурентних засадах у сфері інформатизації, формування та використання національних інформаційних ресурсів і надання інформаційних послуг;
- створення умов для розвитку національного інформаційного простору, інтеграції сфер інформатизації, телекомунікації, інформаційних ресурсів України у європейський та світовий інформаційний простір.

Розвиток інформаційного суспільства [9] неможливо без розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Інформаційно-комунікаційні технології – це потужний інструмент розвитку і істотна інфраструктура для економіки знання. ІКТ заохочує поширення інформації і знання, відмовляючись слухатися географічні обмеження і роблячи інформацію ще доступніше. Nagy K. Hanna в своїй роботі описує структуру електронного розвитку (e-development) суспільства (рис. 1).

ІКТ сприяють новим діленням між країнами і окремими регіонами по економічних і технологічних ознаках. Ті, хто не усвідомив значення розвитку інформаційного суспільства і ІКТ як його важливого чинника, ризикують виявитися на периферії глобалізації. Досвід

передових в інформаційній галузі країн (Японія, Сполучені Штати, Великобританія) переконує, що розвиток інформаційного суспільства можливий лише в разі визначення чітких соціально-економічних пріоритетів розвитку країн з використанням ІКТ, які підтримуються політичною волею їх лідерів. В той же час такий підхід може бути реалізований лише за умови рівноправної участі трьох секторів суспільства – державного, приватного і цивільного. Сучасні розвинені країни приділяють величезну увагу як розвитку ІКТ, його плануванню, так і розробці відповідних стратегій. Зрозуміло, інтеграція України в будь-яке недержавне об'єднання вимагатиме неї існування власного стратегічного бачення розвитку інформаційного суспільства і передумов для його реалізації. Особливу цінність для України представляє досвід іноземних держав, які вже встигли в останні десятиліття зробити «стрибок в майбутнє». Індія, Південна Корея, Малайзія, Тайвань, Ірландія, Сінгапур, Фінляндія, Ізраїль здолали кордон «цифрового розриву» завдяки добре розвиненим і реалістичним національним стратегіям розвитку інформаційного суспільства.

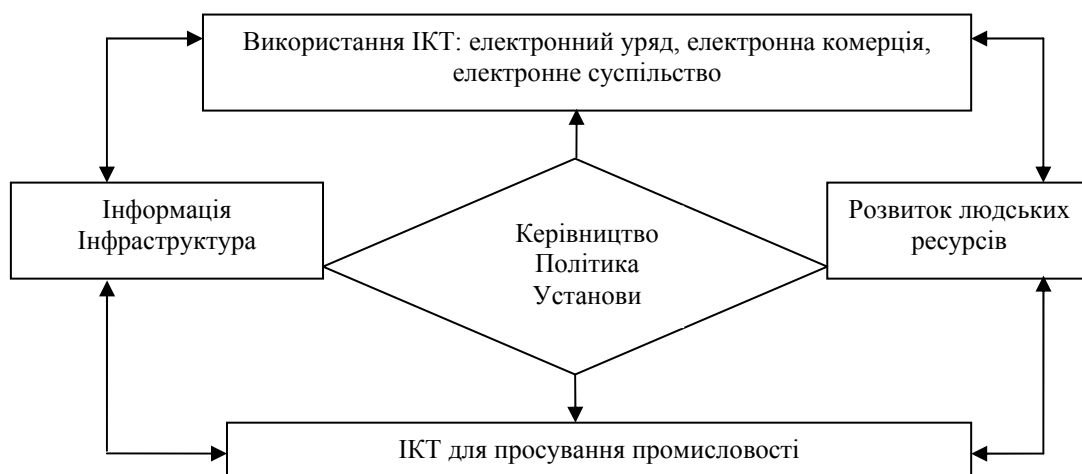

Рис. 1. Концепція розвитку інформаційного суспільства

В якості інтегрованої характеристики [10] рівня розвитку інформаційного суспільства або його структурних елементів використовуються композитні ІКТ-індекси (е-індекси), побудовані на базі наборів ІКТ-індикаторів, при цьому вибір індикаторів і методика побудови індексу в значній мірі залежить від обраних пріоритетів.

Існує більше двадцяти різних е-індексів, найбільш відомим з яких є:

- індекс Цифрової Спроможності або цифрової перспективи (Digital Opportunity Index, DOI), розроблений ITU в межах WPIIS;
- індекс цифрового доступу (Digital Access Index, DAI), ITU;
- індекс мережної готовності (The World Economic Forum's Networked Readiness Index (NRI));
- індекс інформаційного суспільства (Information Society Index, ISI), компанія IDC.

За результатами дослідження, проведеного Economist Intelligence Unit на замовлення Business Software Alliance (BSA), у 2008 році Україна посіла 57-е місце у світі в «Індексі конкурентоспроможності в галузі ІТ», поступившись однією позицією, порівняно з 56-м місцем у рейтингу за 2007 рік. У дослідженні, яке проводиться вже другий рік поспіль, для 66 країн світу визначається і проводиться порівняння показників в галузі ІТ, від яких найбільшою мірою залежить рівень її конкурентоспроможності. Згідно з Economist Intelligence Unit, для створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності має бути збалансована

державна підтримка ІТ, без перешкод для роботи ринкових механізмів. Підсумки 5-літнього дослідження рівня розвитку ІКТ 154 світових країн підвів Міжнародний телекомунікаційний союз (International Telecommunication Union).

Дослідження охопило період з 2002 по 2007 р. Для визначення рівня розвитку ІКТ використовувалася комплексна система з 11 індикаторів, що оцінюють доступність технологій, їхнє використання й ІТ-навички, якими володіє населення в кожній окремо взятій країні. Дослідники прийшли до висновку, що найбільш високим рівнем розвитку ІКТ-сектора відрізняються країни Північної й Західної Європи, а також Північноамериканського регіону. Україна перебуває на 51-у місці, на 50-му – Росія. Інші колишні союзні республіки, особливо азійські, розташувалися в таблиці нижче. Білорусія зайняла 54-й рядок, Казахстан – 69-й, на 72-у місці Вірменія, на 80-у – Грузія, на 86-у – Азербайджан і так далі. За результатами дослідження експерти розділили всі країни на чотири великі групи: з максимально високим рівнем розвитку ІКТ, високим, середнім і низьким. Україна ввійшла в другу групу поряд з Росією, Білорусією й багатьма східноєвропейськими країнами колишнього соцтабору.

Індекс мережевої готовності (NRI) відображає рівень готовності суспільства до здобуття переваг від розвитку інформаційних комп'ютерних технологій. Значення індексу мережевої готовності деяких країн наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Індекс мережної готовності країн

Країна	Роки					
	2006–2007		2007–2008		2008–2009	
	Рейтинг країни	Значення NRI	Рейтинг країни	Значення NRI	Рейтинг країни	Значення NRI
США	7	5,54	4	5,49	3	5,68
Англія	9	5,45	12	5,30	15	5,27
Японія	14	5,27	19	5,14	17	5,19
Германія	16	5,22	16	5,19	20	5,17
...	...	...	...	...	...	...
Угорщина	33	4,33	37	4,28	41	4,28
Словаччина	41	4,15	43	4,17	43	4,19
Туреччина	52	3,86	55	3,96	61	3,91
Румунія	55	3,80	61	3,86	58	3,97
Україна	75	3,46	70	3,69	62	3,88
Росія	70	3,54	72	3,68	74	3,77
Польща	58	3,69	62	3,81	69	3,8

Проаналізувавши звіти The Global Information Technology Report з 2006 по 2009 [11–13], можна дійти висновку, що впродовж декількох років Україна постійно підвищує рейтинг індексу NRI, але не дивлячись на це вона значно відстає від країн свого регіону. Ще значніше відставання від світових лідерів по використанню ІТ і воно продовжує зростати.

ВИСНОВКИ

Сьогодні вочевидь, що існує прямиий взаємозв'язок між темпами економічного розвитку, якістю життя населення і масштабом вживання в суспільстві інформаційних технологій.

Рівень інформаційного і технологічного розвитку сьогодні став одним з вирішальних чинників забезпечення конкурентоспроможності країни на глобальному ринку. Природні ресурси і індустріальна економіка самі по собі вже не можуть забезпечити стійкий розвиток держави.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні носить стихійний характер. В Україні практично відсутня ефективно функціонуюча ринкова економіка, що забезпечує постійне зростання інформаційних потреб і платоспроможний попит на інформаційні продукти і послуги. Економіка країни не має в своєму розпорядженні вільних засобів для розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури. У початковому стані знаходиться інфраструктура виробництва і надання населенню інформаційних продуктів і послуг, не досягнутий необхідний рівень інформаційної культури населення, масової домашньої комп'ютеризації, використання Інтернету, ще не склалася ефективна система комп'ютерної освіти. Крім того, нестабільність політичного і економічного положення в країні, зменшення можливостей централізованого управління не дозволяють державі швидко і ефективно вирішувати економічні і організаційні проблеми забезпечення переходу до інформаційного суспільства, розрахованого на тривалу перспективу. У країні відсутні вільні інвестиції, які могли б бути направлені на модернізацію і розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури і промислового виробництва інформаційних засобів, продуктів і послуг.

Формування інформаційного суспільства в Україні повинне супроводитися інтеграцією країни в міжнародне інформаційне співтовариство, зокрема, гармонізацією російського законодавства з міжнародними правовими системами, забезпеченням взаємодії і зв'язаності російських інформаційних систем і мереж із зарубіжними мережами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рейман Л. Д. О стратегии развития информационного общества в России / Л. Д. Рейман // Информационное общество. – 2008. – Вып. 1–2. – С. 14–19.
2. Колодюк А. В. Проект «Национальная Стратегия Развития Информационного общества» – приоритет для социально-экономического развития Украины / А. В. Колодюк // Информационное общество. – 2004. – Вып. 2. – С. 7–13.
3. «Про невідкладні заходи щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні». Настанови кандидатам у Президенти України [Електронний ресурс]. – Вид. 3-є оновлене та доповнене відповідно до підсумків розвитку України у 2006–2009 роках. – Київ., Жовтень 2009. – Режим доступу: <http://ict-forum.org.ua/report>.
4. КМУ Доповідь про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 рік від 25.09.2009 Системной номер: на 005120-09.
5. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – С. 102.
6. Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 № 653-р «Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».
7. Закон України Про Національну програму інформатизації // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 27–28. – С. 181.
8. КМУ Постанова «Про утворення Державного комітету інформатизації України від 26 березня 2008 р. № 272», Київ.
9. Hanna N. K. E-Leadership Institutions for the Knowledge Economy. Washington : World Bank Institute. 2007. – Stock No. 37271. – 118 pages.
10. Українська асоціація фахівців інформаційних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaitp.org.ua/node/86>.
11. Epractice.eu [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epractice.eu/en/library/281378>.
12. The-Global-Information-Technology-Report-2007–2008-Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scribd.com/doc/2540186/The-Global-Information-Technology-Report-20072008-Rankings>.
13. Мировой экономический форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insead.edu/v1/gitr/wef/main/fullreport/index.html>.